

*Вінницький державний педагогічний
університет ім. М.Коцюбинського*

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ПОЕЗІЇ

Анотація

У статті аналізуються особливості перекладу англійської дитячої поезії українською мовою. Розглянуто фонетичні та лексико-семантичні характеристики поетичних творів для дітей у ракурсі психофізіологічної та культурної специфіки цільової аудиторії. Доведено лінгвістичну та культурологічну зумовленість еквівалентних заміन як необхідного засобу досягнення адекватності перекладу дитячих віршів.

Ключові слова: художній переклад, прагматика тексту, дитяча поезія, адекватність перекладу, трансформації.

Художні тексти є цікавим об'єктом перекладознавчого дослідження, адже їхнє відтворення засобами іншої мови вимагає від перекладача справді творчого підходу. Особливі вимоги у цьому відношенні висуваються до перекладу поетичних творів як одного з найскладніших різновидів перекладу. Крім передачі смислу та основних засобів вираження, він має відтворити ритмометричні особливості, специфіку рими та, по можливості, звукопис оригіналу. Завдання стає ще складнішим, коли йдеться про переклад дитячої поезії, адже до всього вище згаданого додається необхідність врахування специфіки дитячої читацької аудиторії. Перекладачеві дитячих поетичних творів відводиться роль посередника культур, перед яким постає «надзавдання» забезпечити максимально природне звучання тексту з розрахунку не просто на іншомовну аудиторію, а на таку, що має незвичайне, пов'язане з віковою характеристикою, світосприйняття.

Зіткнення різних систем мов, ментальностей, культурно-естетичного досвіду, помножене на особливості дитячого бачення світу, неминуче веде до різного роду трансформацій як невід'ємної умови досягнення адекватності перекладу. Комунікативна цінність перекладу дитячої книжки визначається вмінням перекладача не тільки відтворити ідіостиль автора, а й зробити це у

відповідності до норм, встановлених приймаючим суспільством / культурою / літературою відносно дітей [3, с. 90].

Вивчення мови дитячої літератури та її перекладу неодноразово ставало центром уваги мовознавців. Варто згадати значний внесок у вивчення цієї проблеми такими видатними постатями радянської доби як К.Чуковський, С.Маршак, Н.Демурова, Б.Заходер. Деякі аспекти дитячих художніх творів та особливостей їх перекладу виступають об'єктом дослідження сучасних українських філологів (О.В. Ребрій, Г.І. Атрошенко, А.А. Полякова, О.В. Крисало та ін.). Разом з тим, перекладознавчий вимір власне дитячої поезії все ще залишається до кінця непізнаним феноменом в силу багатогранності досліджуваного явища.

Мета даної статті полягає у висвітленні деяких мовних та культурологічних проблем перекладу англійських віршів для дітей, а також аналізі засобів, до яких вдаються перекладачі задля максимального збереження прагматики вихідного твору при його перекладі українською мовою.

Традиційні дитячі вірші виникли в народному середовищі, вони є специфічною цариною народної творчості, яка об'єднує світ дітей і світ дорослих. Англійський дитячий фольклор становить величезну художню цінність, сприяючи інтелектуальному та духовному розвитку дитини. Вірші, пісні, лічилки та інші малі фольклорні жанри, що належать до класичної дитячої англійської поезії, є яскраво вираженим ідеалом народного виховання, виразним зразком художньої мови. На аналогічних засадах будується і авторська поезія для дітей, що наслідує найкращі зразки фольклорних творів з притаманною їм доступністю і динамізмом, сюжетністю і цікавістю, а також експліцитною чи імпліцитною повчальністю.

Орієнтація на дитячу аудиторію накладає відбиток на усі мовно-сміслові виміри тексту: звукову та графічну організацію віршів, синтаксичну будову, особливості використання лексики та граматичних конструкцій, а також специфіку добору образних засобів.

Значну роль у створенні виразності дитячого вірша на фонетичному рівні відіграє прийом звуконаслідування, імітація засобами мовлення звуків навколишнього середовища. Частотне використання звукозображальної лексики та фоностилестичних прийомів у дитячих поетичних текстах можна пояснити поширеністю звукозображальності в дитячому мовленні [1, с 11].

У наведеному нижче прикладі спостерігаємо цілком традиційний прийом звуконаслідування для передачі мекання вівці:

Baa baa black sheep, have you any wool?

Yes sir, yes sir, three bags full! [6]

Відтворення подібних явищ, особливо загальноновживаних комбінацій звуків на позначення знайомих фонетичних феноменів, зазвичай не викликає труднощів при перекладі, найчастіше перекладач вдається до використання аналога відповідного звуку цільової мови:

Бе-е, бе-е, чорна овечко, чи не дасиш ти нам вовни?

Так, сер, так, сер, цілих три торби повні. [2]

Дещо складнішими є випадки використання довільного поєднання фонем, звукової нісенітниці, або ж так званих «звукозаповнювачів» чи «римозаповнювачів», функцією яких є підтримання ритму та розміру вірша. Такі звукові поєднання виконують також своєрідну дидактичну роль, сприяючи запам'ятовуванню вірша та розвитку пам'яті дитини шляхом підсилення експресивності тексту [1, с. 17]. Їхню частотність можна пояснити і прихильністю дітей до всього, що відрізняється від правильного світу дорослих, захопленням вигадувати щось своє, незвичне, свідомо перекручувати відомі факти, прагненням до гри та жартів.

Fiddle-de-dee, fiddle-de-dee,

The fly shall marry the humble bee. [4, с. 9]

Враховуючи аналогічність психофізіології цільової аудиторії оригінального та перекладного текстів, перекладачі, як правило, намагаються зберегти це явище у перекладі, обігруючи певні склади чи поєднання звуків цільової мови, або ж

використовуючи більш звичні для українських дітей фонетичні комбінації. Ось як звучить наведений вище уривок в українському перекладі:

Тру-лю-лю! Тру-ля-ля!

Муха піде за джмеля! [4, с. 9]

Як бачимо, перекладач досить вдало відтворив фонетичну гру, використання позбавлених сенсу, однак, аналогічно досить традиційних комбінацій звуків, та їх включеність у специфіку рими вірша (*dee – bee; ля – джмеля*).

Подекуди однак спостерігаються випадки заміни подібної звукової нісенітниці повнозначними словами, або ж навіть повного опущення фрази із зазначеним явищем.

Rub-a-dub-dub,

Three men in a tub,

And how do you think they got there? [5, с. 31]

Так, перекладач цього вірша замінює комбінацію звуків «*Rub-a-dub-dub*» на фразу: «*Повірите чи ні*»:

Повірите чи ні –

Троє людей в казані! –

І звідки ж взялись вони там? [2]

Подібна трансформація призводить до втрати смислової та звукової гри, зміни прагматики вихідного тексту при збереженні римотворчої функції фрази (*dub – tub; ні – казані*).

Особливо цікавим аспектом перекладу є лексико-семантичний вимір твору, відтворення реалій, ідіоматичних виразів та засобів створення образності.

Специфіка дитячої поезії зумовлює частотне використання базової лексики на позначення звичайних явищ, що оточують дитину у її повсякденному житті. Базові мовні одиниці легко відтворюються у перекладі за рахунок використання відповідних одиниць цільової мови. Разом з тим, деякі із цих явищ мають яскравий національно-специфічний характер, що може викликати певні

труднощі при перекладі. Це стосується зокрема ряду слів на позначення їжі, предметів одягу, повсякденного побуту та видів діяльності. Перед перекладачем постає непросте завдання, необхідність вибору між дослівним перекладом одиниці із збереженням національної специфіки першотвору або ж використання різного роду заміни: гіпероніма, описового перекладу, аналога цільової мови, або ж навіть іншого поняття, зрозумілішого для читацької аудиторії перекладного тексту.

Як засвідчує аналіз, найчастіше перекладачі схиляються до другого варіанту, обираючи образи, більш знайомі та близькі українським дітям, особливо, коли йдеться про досить специфічні явища, що не несуть особливої смислової загрози та національним колоритом яких можна знехтувати.

Наприклад:

If muffins and crumpets

Grew already toasted

And sucking pigs ran about

Already roasted [5, с. 41]

Якщо згадані в оригіналі мафіни (різновид кексів) та крампети (вид здоби) є звичним втіленням ласощів для англійської дитини, то подібні емотивно-асоціативні характеристики для українських дітей пов'язуються з традиційними в українському середовищі пампушками та коржами.

Якби росли на деревах

Коржі й пампушки рум'яні,

Якби поросята жарені

Бігали по поляні [2].

Схожий підхід прослідковується і в іншому прикладі:

Four and twenty tailors

Went to kill a snail,

The best man among them

Durst not touch her tail.

She put out her horns

Like a little Kyloe cow,

Run, tailors, run,

Or she'll kill you all e'en now. [4, с. 12]

де перекладач вдається до заміни образів: корова Куло (вид великої рогатої худоби, поширений в Шотландії), що виступає еталоном для порівняння в англійському оригінальному тексті, замінюється на більш звичний для українських дітей образ скаженого бика, що має викликати аналогічні асоціації із звичною домашньою твариною, яка може становити певну загрозу:

Двадцять чотири кравчики

Пішли зловити равлика

Та найсміливіший з них

Як глянув, так і зник!

А равлик різки виставив,

Мов бик скажений – роги...

Мерщій тікайте, кравчики,

На всі чотири стоги! [4, с. 12]

Дослівний переклад даного вірша спантеличив би дітей, незрозумілий образ відволік би їхню увагу від основного сюжету на побічні деталі.

Прикметно, що інший переклад цього ж вірша ілюструє аналогічний підхід автора, який використовує гіперонім (корова), опускаючи другорядні деталі, але зберігаючи основне смислове та емоційне навантаження образу:

Стрільців двадцять чотири

Прийшли, щоб равлика вбить,

Але від страху тремтіли

Й не знали, як це зробить.

Він роги розвів пошише,

Ще більші, ніж у корови,

І крикнув: "Тікайте швидше,

Поки живі і здорові! [2]

Важко зберегти лінгвокультурні особливості оригіналу і при перекладі національно специфічних сталих виразів. Візьмемо для прикладу наведений нижче вірш, де спостерігаємо типову для дитячої поезії ситуацію нонсенсу: суниця росте у морі, тоді як оселедець плаває в лісі (*strawberries grew in the sea; herrings swim in the wood*):

*The man in the wilderness asked me,
How many strawberries grew in the sea.
I answered him, as I thought good,
As many red herrings as swim in the wood. [6]*

Аналогічно, в українському перекладі суниця росте в океані, а оселедці – в лісі:

*Якось в пустелі мене запитала пані:
«Чи багато суниць росте в океані?»
Я відповів, почухавши лоб і тім'я лісі:
«Стільки ж, скільки в'ялених оселедців у лісі» [2]*

Однак, при передачі вірша українською мовою спостерігається втрата частини смислу, що зумовлюється ідіоматичною специфікою виразу *red herring*. *Red herring* (червоний оселедець) означає спробу збити з пантелику, відволікаючий, помилковий або демонстраційний маневр [див. 7]. Таким чином, імплікується досить глибока смислова гра, натяк на розуміння героєм абсурдності запитання, і як результат, надання аналогічно абсурдної відповіді. Через неможливість зберегти ідіоматичну гру перекладачеві доводиться йти на компроміс, жертвуючи деякими нюансами смислу заради збереження основної думки тексту: одна нісенітниця в обмін на іншу.

Як бачимо, переклад дитячої поезії підпорядковується загальній методологічній основі теорії художнього перекладу, що передбачає збереження істотного та рівноцінну заміну елементів художньої дійсності оригіналу з метою створення аналогічної оригіналу єдності форми та змісту. Специфіка поетичної форми першотвору, його лінгвокультурологічні характеристики, а

також особливості дитячої цільової аудиторії значною мірою визначають характер та обсяг умовних змін у перекладі.

Список використаної літератури

1. Егорова А. А. Звукоизобразительность в традиционной английской детской поэзии (на материале Nursery Rhymes) : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.04 / А. А. Егорова. – Москва, 2008. – 24 с.
2. Марач В. Из «Матінки Гусині». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://maysterni.com/user>.
3. Ребрій О. В. Творчі виміри перекладу дитячої літератури. / О. В. Ребрій. // Філологічні трактати. – 2012. – 4, № 2. – С. 89-94.
4. Чарлі-Варлі. Англійські народні пісеньки / Укл. О. Мокровольський. – К. : МП «Юніверс», 1998. – 20 с.
5. English with Mother Goose / Укл. О. Рудь. – К. : Наука, 2008. – 48 с.
6. Nursery Rhymes. Lyrics, Origin and History. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://m.rhymes.org.uk>
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby, A.P. Cowie, I.W. Lewis. – London : Oxford Univ. Press, 1974. – 684 p.

Oksana Kozachyshyna

LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH CHILDREN'S POETRY TRANSLATION

Summary

The article deals with the Ukrainian translations of the English poetry for children. It focuses on the phonetic, lexical and semantic properties of children's poetry from the standpoint of the psycho-physiological and cultural peculiarities of the intended audience. It has been proved that the translation of children's poetry is linguistically and culturally predetermined which leads to the inevitable transformations as a means of achieving faithfulness.

Key words: *literary translation, text pragmatics, children's poetry, faithfulness of translation, transformations.*